

Sotamarsalkanarvo Ruotsi-Suomessa ja itsenäisen Suomen ensimmäinen sotamarsalkka Kaarle Kustaa Mannerheim.

Kirjoittanut *majuri J. O. Hannula.*

Sotamarsalkanarvon alkuperää etsittäessä on aloitettava varhaisemmalta keskiajalta asti, frankkien valtakunnan ajoilta. »Marsalkka» (lat. marscalcus, ransk. maréchal, saks. Marschall, ruots. marskalk) johtuu alkujaan muinaisyläsaksalaisista sanoista marah = hevonen ja scalc = palvelija. Merovingien aikana »marscalcus» olikin lähinnä tallimestari, joka näyttää kuuluneen palveluskuntaan. Marsalkantoimen merkitys kohosi kuitenkin ennen pitkää sangen huomattavasti, johtuen marsalkan ja hänen herransa välisistä läheisistä suhteista — jo karolingien aikana marsalkka oli säännöllisesti ylhäinen herra.

Karolingien valtakunnan hajaannuttua marsalkanarvon kehitys tuli olemaan huomattavasti erilainen Ranskassa ja Saksassa. Ranskassa marsalkka oli jo 1200-luvun alussa ylipäällikön (connétable) lähin mies; Saksassa marsalkanarvo menetti joksikin aikaa kokonaan sotilaallisen merkityksensä (hovimarsalkka, juhlamarsalkka j. n. e.). Sotilaallisen merkityksensä marsalkanarvo sai varsinaisesti takaisin Saksassa vasta 1500-luvulla ranskalaisia ja turkkilaisia vastaan käytyjen sotien aikana. Tällöin on jo nimenomaan sotamarsalkanarvo (Feldmarschall) käytännössä. Sotamarsalkan tehtävät olivat kuitenkin vielä 1500-luvulla sangen moninaiset ja epämääräiset, eivätkä ne mainittavasti vastaa nykyaikaisia käsitteitä. Sotamarsalkka toimi ratsuväen komentajana ja sotilaallisen lainkäytön ylivalvojana, minkä lisäksi hänen tehtäviinsä kuului m. m. marssien, majoituksen ja muonituksen järjestämi-

nen. Sotamarsalkka otti tavakseen siirtää osan moninaisia tehtäviään apulaiselle, jota sanottiin alimarsalkaksi (Untermarschall), myöhemmin sotamarsalkkaluutnantiksi (Feldmarschalleutnant). Vasta 30-vuotisen sodan aikana sotamarsalkat toimivat armeijan-osien ja itsenäisten armeijojen komentajina. Sotamarsalkanarvo vakiintui sittemmin korkeimmaksi sotilasarvoksi. Ranskassa kehitys johti samaan tulokseen (maréchal de camp, maréchal de France; maréchal de l'empire).

Sotamarsalkan arvonmerkkeihin kuului jo vanhimpina aikoina n. s. marsalkansauva, jolla sotapäällikkö joukkojaan johtaessaan osoitti maastossa tavoitteet ja suunnat. Se oli lisäksi tavallisesti sisältä ontto, jolloin sitä käytettiin myöskin sotapäällikön sotakartan kotelona. Marsalkansauvan koristeina käytettiin asianomaisen maan heraldisia symboleja, esim. Ranskassa liljoja.

Ruotsissa sotamarsalkanarvo otettiin käytäntöön 1500-luvun jälkipuoliskolla Saksasta lainattuna. Ruotsissakin tämä arvo oli aluksi jonkin verran epämääräinen. Sotamarsalkka saattoi komentaa armeijan ratsuväkeä, mutta hän saattoi hoitaa myöskin jotakin muuta korkeata komentajatehtävää. Sotamarsalkka oli kuninkaan määrämän ylipäällikön (fältöverste) ja luonnollisesti myös valtakunnan marskin alainen.¹ Hän sai vielä 1600-luvun alussakin nimityksensä kulloinkin määrätyn sotaretken tai toimintakauden ajaksi; mitään vakinaista sotamarsalkanarvoa ei siis silloin vielä ollut olemassa. Tähän luokkaan kuuluvina sotamarsalkkoina mainitaan m. m. v. 1573 *Herman Fleming* Liivinmaalla sekä samanaikaisesti *Yrjö Niilonpoika Boije* Suomessa; hieman myöhemmin Narvan puolustaja *Kaarle Henrikinpoika Horn* (Kankaisten haaraa), *Antti Lennartinpoika* (Forstena-sukua), joka kaatui v. 1605 Kirkholman taistelussa johtaessaan ratsuväkeä, *Krister Some*, joka toimi ylipäällikkönä Smålannissa v. 1611 ja *Evert Kaarlenpoika Horn*,

¹ Tässä yhteydessä on huomattava, että käsitteet »marski» ja »sotamarsalkka» sekoitetaan usein. Jo keskiajalla oli marski, kuten tunnettua, toinen Ruotsin valtakunnan kahdesta korkeimmasta virkamiehestä. Drotsin avustaessa kuningasta oikeudenhoidossa ja yleensä siviiliasian hallinnossa, huolehti marski sotalaitoksesta, toimien siis jonkinlaisena sotaministerinä. Myöhemmin, Kustaa II Aadolfin järjestäessä uudelleen valtakunnan sotilas- ja siviilihallinnon ja perustaessa sitä varten viisi keskusvirastoa eli kollegiota, marskista tuli sotakollegion päällikkö. Marski oli siis, päinvastoin kuin sotamarsalkka, jo 1500-luvulla vakinaisen viran haltija.

Jaakko de la Gardien lähin mies 1600-luvun alussa suoritettun Venäjän-retken aikana. *Herman Wrangel*, joka nimitettiin sotamarsalkaksi Kustaa II Aadolfin Puolan sodan aikana v. 1621, oli ensimmäinen, joka säilytti jatkuvasti sotamarsalkanarvonsa; siitä lähtien sotamarsalkka tuli olemaan korkein varsinainen sotilas-arvo. Toinen tähän luokkaan kuuluva oli v. 1628 sotamarsalkaksi nimitetty *Kustaa Horn*, Eevert Hornin nuorempi veli, kuten tunnettua yksi Ruotsi-Suomen kaikkein ansioituneimpia sotapäälliköitä. Wallhofin luona v. 1626 Kustaa Hornin johtaman suomalaisen ratsuväen hyökkäys ratkaisi niin strategisesti kuin poliittisestikin suurimerkityksisen taistelun puolalaisia vastaan, ja Breitenfeldin taistelussa v. 1631 hän johtaessaan Ruotsi-Suomen voimien taisteluryhmityksen vasenta siipeä sitoi pienine voiminen hyökkäävää viivytystaistelua käyden keisarillisten päävoimat kunnes tilanne toisella siivellä oli ratkennut Ruotsi-Suomen aseiden eduksi. Myöskin itsenäisesti toimivien armeijanosa-astojen komentajana Horn ansioitui suuresti 30-vuotisen sodan aikana.

Kolmas Kustaa Aadolfin aikuinen sotamarsalkka oli *Ake Tott*, jonka nimi erottamattomasti liittyy suomalaisten hakkapehittain historiaan. Juuri Tottin alaisinaan suomalaiset ratsumiehet 1620-luvulla käydyissä Puolan-sodissa kehittivät rajun hyökkäystaktiikkansa sellaiselle asteelle, että opettajan, puolalaisen ratsuväen, täytyi tunnustaa oppilas paremmakseen, ja ettei hakkapeliittain veroista taisteluratsuväkeä ollut 30-vuotisen sodan aikana Euroopassa. Sotapäällikkönä, sotamarsalkan arvoa vastaavissa tehtävissä, Tott ei kuitenkaan ollut samalla tasolla kuin Horn; hän oli samoin kuin toinen suomalaisen ratsuväen kuuluisa johtaja Stålhandske oikealla paikallaan johtaessaan taistelussa ratsuväkeä rynnäkköön.

Kustaa II Aadolfin aikana Ruotsi-Suomen armeijaan kuului siis samanaikaisesti kolme sotamarsalkkaa; kuninkaan kuoleman jälkeen korotettiin sodan loppuun mennessä vielä lisäksi 8 kenraalia tähän korkeaan arvoon. Näistä olivat *Juhana Banér* ja *Lennart Torstensson* suuria johtajia. Banérin ansiot ovat jo 1620-luvun Puolan-sodan ajoilta suuret; Kustaa Aadolfin lähimpänä apulaisena hän otti myöskin huomattavassa määrin osaa siihen sotilaalliseen reorganisaatiotyöhön, mitä Ruotsi-Suomessa suoritettiin kuninkaan johdolla. Kuninkaan alijohtajana samoin kuin itse-

näisten armeijanosastojen komentajana Banér niitti 30-vuotisessa sodassa suurta mainetta jo kuninkaan aikana, mutta suurimmat tekonsa hän kuitenkin suoritti komentaessaan Saksassa Ruotsi-Suomen pääarmeijaa vv. 1634—1641. Banérin vastaanottaessa ylipäällikkyyden tilanne näytti toivottomalta. Ruotsi-Suomen voimat olivat juuri kärsineet musertavan tappion Nördlingenin taistelussa, Kustaa Horn oli joutunut vangiksi, armeija oli hajoamistilassa, saksalaiset rykmentit olivat nousseet suoranaiseen kapiinaan ja pitivät m. m. valtakunnan kansleria vankinaan Magdeburgissa. Ruotsi-Suomi oli menettämässä kaikki saavutuksensa Saksan mantereella. Suuren persoonallisuutensa voimalla Banérin onnistui suhteellisen lyhyessä ajassa palauttaa kuri villiytyneeseen armeijaan, ja v. 1636 hän suoritti yhden 30-vuotisen sodan kaikkein loistavimmista operaatioista pakottaessaan yllättävien manööverien avulla keisarillis-saksilaisen armeijan Wittstockin luona ratkaisutaisteluun, missä lukumääräisesti ylivoimainen vihollinen kärsi musertavan tappion. Banér oli suuri strategi, mutta lisäksi hän oli 30-vuotisen sodan ehkä taitavin taistelunjohtaja. Wittstockin taistelun lisäksi on myöskin v. 1639 käyty Chemnitzin taistelu mainittava Banérin saavuttamana kauniina voittona. Ruotsi-Suomella on tuskin ollut Banéria suurempaa sotamarsalkkaa.

Myöskin Torstensson oli osallistunut merkittävällä tavalla Kustaa Aadolfin johtamaan reorganisaatiotyöhön; hänen osallaan oli ollut tykistön organisointi. 30-vuotisessa sodassa hän toimi Kustaa Aadolfin aikana tykistönkomentajana, johtaen tykistöä m. m. Breitenfeldin, Lechin ja Nürnbergin taisteluissa. Sodan aikana hän harrasti jatkuvasti tykistön kehittämistä — tällä alalla Torstensson on 30-vuotisen sodan huomattavin nimi. Toimittuaan vv. 1636—1641 ylipäällikön lähimpänä apulaisena Torstensson Banérin kuoltua määrättiin ylipäälliköksi, suorittaen kuuluisat sotaretkensä Itävallan keisarin perintömaihin ja Tanskaan. Torstensson oli strategina samoin kuin taktikkonakin vähemmän omintakeinen kuin Banér.

Jo 30-vuotisen sodan aikuisten sotamarsalkkojen joukossa on muuan, jonka ansiot ovat verraten kyseenalaiset: Baijerin palveluksessa oleva kenraali, kreivi *Cratz*, joka johti v. 1633 Ingolstadtin linnoituksen puolustusta Ruotsi-Suomen joukkoja vastaan, ilmoitti

olevansa valmis luovuttamaan linnoituksen sillä ehdolla, että hänestä tehtäisiin Ruotsin sotamarsalkka ja että hän saisi haltuunsa Ingolstadtissa olevan sotakassan. Ehdotus hyväksyttiin, mutta linnoituksen luovuttamisyritys epäonnistui. Tästä huolimatta vihollisen leiriin paenneesta Cratzista tehtiin Ruotsin armeijan sotamarsalkka. Sen ajan olosuhteita kuvaavana piirteenä mainittakoon myöskin, että Ruotsi-Suomen palveluksessa kunnostautunut skotlantilainen upseeri *Alexander Leslie of Balquhain*, joka v. 1635 korotettiin sotamarsalkaksi, taisteli myöhemmin Kaarle X Kustaan aikuisessa Venäjän-sodassa venäläisenä kenraalina Ruotsi-Suomen joukkoja vastaan.

Kaarle X Kustaan aikana nimitetystä seitsemästä sotamarsalkasta on *Arvid Wittenberg* huomattavin. Hän kunnostautui itsenäisissä johtajatehtävissä jo 30 vuotisen sodan aikana m. m. johtaen Ruotsi-Suomen armeijan voittoon Wolffenbüttelin taistelussa v. 1641. Vv:n 1655—56 Puolan-sotaretkellä Wittenberg toimi kuninkaan lähimpänä miehenä.

Kaarle XI:n holhoojahallitus oli varsin aulis jakamaan sotamarsalkanarvoja — sotilaalliset ansiot eivät tällöin suinkaan aina olleet määräävimpiä vaikutteita. Vv. 1663—68, siis kuuden vuoden aikana, tehtiin kahdeksan sotamarsalkkaa. Näistä esim. *Lorentz von der Linde* saavutti korkean arvonsa ensi sijassa erinomaisten seuramiesominaisuuksiensa avulla, kun taasen kreivi *Kristoffer Delphicus Dohman* ylenemisen komeaan kaareen olivat vaikuttamassa hänen ylhäinen syntyperänsä sekä sukulaisuussuhteensa mahtavaan ja vaikutusvaltaiseen Oxenstierna-sukuun. Samaa on sanottava Kristiina-kuningattaren suosikista kreivi *Klaus Åkenpoika Tottista*, Kieltämättä Tottilla samoinkuin Dohnallakin oli joitakin sotilaallisiakin ansioita, mutta yksistään niiden voimalla olisi sotamarsalkanarvo jäänyt todennäköisimmin saavuttamatta. Holhoojahallituksen nimittämistä sotamarsalkoista *Simon Grundel Helmfelt* sen sijaan kohosi yksinomaan kykynsä avulla. Erityisen huomattavasti hän kunnostautui jo v. 1643 Torstenssonin Tanskan-retkellä sekä samoin kaksi vuotta myöhemmin sota-retkellä Itävallan keisarin perintömaihin. Kaarle X Kustaan Puolan- ja Venäjän-sodan aikana Helmfelt johti Riian suuremmoista puolustusta suurta ylivoimaa vastaan, ja Kaarle XI:n

Tanskan-sodassa hän toimi varsinaisena ylipäällikkönä; Halmstadin ja Lundin voitot ovat suurelta osalta hänen ansiotaan. Landskronan taistelussa v. 1677 Helmfelt haavoittui kuolettavasti. Hän oli ensimmäinen aatelittomasta perheestä lähtöisin oleva sotamarsalkka.

Myöskin Kaarle XI:n oman hallituskauden aikana tapahtui monta sotamarsalkankorotusta, kaikkiaan 13; joukossa oli kuitenkin suhteellisen monta varsin ansioitunutta sotilasta. Näistä on ensi sijassa mainittava *Konrad Marderfelt*, saksalaisen Massberg nimisen sepän poika, joka samoin kuin Helmfeltkin kohosi arvoasteissa lahjojensa ja tarmonsä voimalla, kunnostautuen erityisesti Kaarle X Kustaan Puolan-sodassa, sekä kreivi *Otto Wilhelm Königsmark*, jota taasen suuren kyvyn lisäksi syntyperä ja rikkautet olivat auttamassa eteenpäin. 30-vuotisessa sodassa ja Kaarle X Kustaan sodissa kunnostautuneen, suunnattoman rikkaan sotamarsalkka Hans Kristoffer Königsmarkin poikana Otto Wilhelm Königsmarkilla oli alusta alkaen tasainen tie edessään. Ollessaan Ranskan palveluksessa vv. 1672—74 hän sai tilaisuuden osoittaa olevansa todella etevä sotilas. Kuuluisan Condén alaisena hän ansioitui suuresti mainittuina vuosina Alankomaihin, Franche-Comtéhen ja Elsassiin tehdyillä sotaretkillä. Ruotsi-Suomen jouduttua v. 1675 sotaan Tanskaa ja Brandenburgia vastaan Königsmark kutsuttiin kotimaahan ja määrättiin aivan toivottomissa olosuhteissa johtamaan Pommerin puolustusta. Tällöin hän saavutti Rügenin saarella yhden Ruotsi-Suomen sotahistorian kauneimmista voitoista tuhotessaan 3,800 miehen suuruisin voimin 5,000 miehen vahvuisen tanskalais-brandenburgilaisen armeijan osaston. Königsmark osoittautui erinomaisen rohkeaksi ja taitavaksi taistelunjohtajaksi. Suurimmat tekonsa Königsmark kuitenkin suoritti vieraassa palveluksessa toimiessaan Venetsian tasavallan sotavoimien ylipäällikkönä sodassa turkkilaisia vastaan vv. 1686—88, jolloin hän kulki voitosta voittoon vallaten m. m. Ateenan.

Suuri johtaja oli myöskin sotamarsalkka kreivi *Rutger von Ascheberg*, joka aloitti sotilasuransa 30-vuotisen sodan loppupuolella. Itsenäisissä johtajatehtävissä hän saavutti loistavaa menestystä Kaarle X Kustaan Puolan- ja Tanskan-sodissa; varsin huomattavaa osaa hän niin ikään näytteli Kaarle XI:n Tanskan-

sodassa, myötävaikuttaen oleellisesti Halmstadin, Lundin ja Landskronan voittoihin. Kuuluisimpia ruotsalaisia sotamarsalkkoita on kreivi *Niilo Bjelke*, jonka johtama ratsuväki ratkaisi Halmstadin ja Lundin taistelut ja joka sodan jälkeen häneen kohdistettujen juonittelujen takia siirtyi Baijerin ja sittemmin Itävallan armeijaan toimien m. m. koko Baijerin ratsuväen komentajana ja Itävallan sekä sen liittolaisten tykistön komentajana. Bjelke suoritti maineikkaita tekoja turkkilaissodissa.

Kaarle XI:n ansioituneimpia sotamarsalkkoja on *Erik Dalberg*, yksi aikansa suurimpia linnoitusopin erikoistuntijoita. Porvarillisten vanhempien poikana hän aloitti opiskelunsa kauppa-alaa silmälläpitäen, mutta siirtyi ennen pitkää sotilasuralle erikoisalan linnoitustaito, mitä hän opiskeli useita vuosia ulkomailla. Kaarle X Kustaan Puolan-sodan aikana Dalberg teki arvokkaita palveluksia linnoituksia vallattaessa ja kunnostettaessa, ja v. 1658 hän johti kuninkaan armeijan äsken jäätyneiden Beltien yli Sjöllantiin. Kaarle XI:n Tanskan-sodan aikana Dalberg toimi armeijan päämajoitusmestarina, tehtävinään m. m. tiedustelun, marssien ja taisteluryhmitysten, majoituksen ja muonituksen järjestäminen sekä piiritysten johtaminen. Vanha sotamarsalkka ehti palvella vielä kolmattakin kuningasta, Kaarle XII:ta. Suuren pohjan sodan syttyessä Dalberg oli Liivinmaan kenraalikuvernööri ja Riian komendantti. Hänen johdollaan torjuttiin August II:n joukkojen yllättävä hyökkäys Riikaa vastaan. Viimeisen palveluksensa Dalberg teki isänmaalleen laatiessaan mestarillisen suunnitelman Väinäjoen ylimenoa varten v. 1701.

Kaarle XI:n sotamarsalkkojen joukossa on myöskin kaksi Joensuun Hornia, veljekset *Kristian Horn* ja *Pentti Horn*, suuren merisankarin Klaus Kristerinpoika Hornin pojanpojanpoikia. Molemmat olivat suhteellisen kyvykkäitä upseereja, joskin heidän vaivaton ylenemisensä suurimmalta osalta oli syntyperän ansiota:

Huolimatta siitä, että Kaarle XII:n hallituskausi oli yhtämitäistä sotaa, tehtiin sinä aikana vain neljä uutta sotamarsalkkaa. Näistä on huomattavin *Kaarle Kustaa Renschiöld*, Ruotsi-Suomen kaikkein suurimpia sotapäälliköitä. Renschiöld saavutti ensimmäisen sotakokemuksensa Kaarle XI:n Tanskan sodassa, kunnostautuen Halmstadin, Lundin ja Landskronan taisteluissa. Ruotu-

jakolaitoksen järjestelyssä hän oli kuninkaan lähimpiä apulaisia; erittäin huomattava osuus hänellä oli myöskin siihen työhön, mitä Ruotsi-Suomessa tehtiin 1600-luvun lopussa taktiikan kehittämiseksi. Keskieurooppalainen vaikutus oli niihin aikoihin Ruotsi-Suomessa varsin voimakas sotilaallisella alalla; lukuisat Keski-Euroopassa palvelleet ruotsalaiset upseerit halusivat istuttaa Ruotsiin lineaaritaktiikan sellaisenaan samoin kuin yleensä senaikaisen keskieurooppalaisen sodankäynnin normit. Renschiöld oli yksipuolista keskieurooppalaista vaikutusta vastustavan kansallisen suunnan huomattavin edustaja. Sotataidon kehittäminen omalla pohjalla, pohjoisten ja itäisten sotänäyttämöiden olosuhteita vastaavaksi, oli hänen tunnuksenaan. Renschiöld vaikutti ratkaisevalla tavalla Ruotsi-Suomen armeijan taktiikan kehittämiseen suuren pohjan sodan aikaiselle korkealle tasolle. Narvan taistelussa Renschiöld johti erinomaisen taitavasti taisteluryhmityksen vasenta siipeä, ja vv. 1702—1706 hän komensi itsenäistä armeijaosastoa Länsi-Puolassa, jolloin hän erityisesti sai tilaisuuden osoittaa suurta kykyään. V. 1706, Kaarle XII:n ollessa päävoimineen sidottu Grodnon seuduille venäläisiä ja puolalaisia päävoimia vastaan, Renschiöld joutui 10,000 miehen suuruisin voimin torjumaan ylivoimaisen saksilais-venäläisen armeijan Länsi-Puolaan suorittaman hyökkäyksen. 18,000 miehen vahvuinen vihollinen kärsi Fraustadtin taistelussa musertavan tappion menettäen kaatuneina 7,000—8,000 ja vankeina yli 7,000 miestä. Tämä mestarillisesti johdettu taistelu on Ruotsi-Suomen sotahistorian kauneimpia. Pultavan synkkänä päivänä Renschiöld joutui johtamaan Ruotsi-Suomen armeijaa kuninkaan ollessa haavoittuneena, mutta hänen neronsa ei voinut enää pelastaa häviöön tuomittua armeijaa.

Toisen maineikkaan kaarlelaisen sotamarsalkan, *Maurus Stenbockin* suurin sotapäällikönteko on Skånen uljas puolustus vv. 1709—1710. Ruotsi-Suomen päävoimien tuhouduttua Venäjän-retkellä hyökkäsi 18,000 miehen vahvuinen tanskalainen armeija Skåneen, missä Stenbock toimi kuvernöörinä. Kun hänellä kuitenkin oli vain mitättömän heikot voimat käytettävänä, hän vetäytyi Smålandiin, missä hän muutamassa viikossa muodosti 14,000 miehen vahvuisen talonpoikaisarmeijan. Tämä armeija oli tietenkin kurjasti varustettu ja suurimmaksi osaksi kouluttamaton, mutta mainion ylipäällikkönsä johtamana se kykeni kuitenkin tuottamaan

ylivoimaiselle viholliselle ratkaisevan tappion Helsingborgin taistelussa. Menetettyään 7,000 miestä tanskalaiset jättivät Ruotsin mantereen. Muutkin kaarlelaiset sotamarsalkat, *Niilo Gyllenstierna* ja Kaarle *Kustaa Mörner*, olivat niinkään huomattavia johtajapersoonallisuuksia, joskaan eivät Renschiöldin ja Stenbockin mittaisia.

Vapaudenajan lukuisista sotamarsalkoista olivat useat kunnostautuneet Kaarle XII:n sotaretkillä. Heistä mainittakoon *Kaarle Kustaa Dücker*, *Kustaa Adam Taube*, *Berndt Otto Stackelberg* ja *Hugo Johan Hamilton*; he olivat muuten kaikki olleet läsnä siinä kuuluisassa sotaneuvottelussa, minkä yksimieliseksi päätökseksi tuli Pultavan taistelusta pelastuneiden Ruotsi-Suomen armeijan rippeiden antautuminen Perevolotschnan luona. Stackelberg toimi vv. 1727—1734 Suomen sotaväen ylipäällikkönä.

Monen silloisen sotamarsalkan ura on vapaudenajan olosuhteille kuvaava. Sotamarsalkka kreivi *Erik Sparre af Sundby* on tässä suhteessa valaiseva esimerkki. Hän palveli v:sta 1683 v:een 1714 Ranskan armeijassa, ollen välillä vain muutaman kuukauden Ruotsi-Suomen palveluksessa, nim. v. 1703, jolloin hän otti osaa sotatoimiin Puolassa rykmentinkomentajana. Hän palasi kuitenkin pian Ranskaan, koska köyhän isänmaan maksama palkka vastasi vain mitätöntä osaa niistä tuloista, joita hän saattoi nauttia Ludvig XIV:n palveluksessa. V. 1714 hän kuitenkin palasi Ruotsiin, minkä jälkeen hän toimi lähettiläänä useissa Euroopan hoveissa, nimenomaan Ranskassa, missä hänellä oli erinomaisia suhteita. Samalla hän oli korkeimman aateliston huomattavimpia johtajia, ja juuri tämän vaikutusvallan takia n. s. hesseniläinen puolue koetti voittaa hänet puolelleen siten, että hänestä v. 1718 tehtiin kenraali ja seuraavana vuonna sotamarsalkka. Korotuksen herättämän tyytymättömyyden vaimentamiseksi korotettiin ennen pitkää myöskin kenraalit Taube ja Örnstedt sotamarsalkoiksi, joten Ruotsi-Suomessa tuli samanaikaisesti olemaan seitsemän sotamarsalkkaa. Valitettavasti nämä sotamarsalkat eivät kuitenkaan saaneet tilaisuutta osoittaa sotapäällikön ominaisuuksiaan!

Sparre ei muuten sotamarsalkankorotuksestaan huolimatta taipunut kannattamaan Ulrika Eleonoran ja hänen puolisonsa Hessenin prinssin Fredrikin suunnitelmia; sotamarsalkka *Göran Silfverhjelm* sen sijaan saavutti korkean arvonsa nimenomaan

hesseniläiselle puolueelle suorittamiensa palvelusten johdosta. Heti Kaarle XII:n kuoleman jälkeen Fredrik-prinssi kehoitti Silfverhjelmiä rykmentteineen vakuuttamaan uskollisuutta Ulrika Eleonoralle kuten hallitsevalle kuningattarelle. Hieman epäroityään Silfverhjelmin suostui, kuultuaan, että Ulrika Eleonora jo todellisuudessa oli hallituksen johdossa. Muut rykmentinkomentajat seurasivat ennen pitkää esimerkkiä. Silfverhjelmin korotettiin heti kenraaliluutnantiksi ja sai myöskin, kuten muutkin rykmentinkomentajat, 600 hopeataalaria — se 100,000 hopeataalarin suuruisen sotakassa, mikä oli jäljellä Kaarle XIII:n kuollessa, jaettiin nim. korkeimmalle upseeristolle, jotta kiintymys Ulrika Eleonoraan ja hänen puolisoonsa olisi lisääntynyt! Sitten Silfverhjelmin myötävaikutti tarmokkaasti Fredrikin valitsemiseen kuninkaaksi; sotamarsalkanarvo tuli vihdoin hänen palvelustensa palkkioksi.

Varsin tyypillinen vapaudenajan edustaja on sotamarsalkka *Mathias Alexander von Ungern-Sternberg*. V. 1742 hän lähti keskellä sotaa Suomesta usean muun upseerin kanssa omavaltaisesti valtiopäiville, missä hän oli n. s. myssy puolueen maamarsalkka-kandidaattina. V:n 1746 valtiopäivillä hänestä niimikään tuli maamarsalkka; tällä kertaa hän voitti kilpailijansa venäläisten lahjusten avulla. Tällaisesta miehestä, jolla oli useita muitakin samantapaisia ansioita, tehtiin v. 1753 sotamarsalkka. Samoihin aikoihin korotettiin sotamarsalkaksi *Kaarle Henrik Wrangel*, joka oli johtanut suomalaisia joukkoja Lappeenrannan onnettomassa taistelussa v. 1741.

Vapaudenajan ja Kustaa III:n ajan sotamarsalkoista on Suomen rannikkopuolustuksen luoja kreivi *Augustin Ehrensvärd* huomattavin. Epäilemättä hän keskieuropalaisen vaikutuksen läpitunkemana näki Suomen puolustuskysymyksen sangen yksipuolisessa valossa pitäessään Keski-Euroopan olosuhteita mittapuuna. Hän lähti siitä, ettei muualla kuin Etelä-Suomessa voinut tapahtua mitään sodan lopputulokseen oleellisesti vaikuttavaa ja että sodankäynti talvella olisi mahdoton. Oma sotahistoriaan todisti kuitenkin päinvastaista: v. 1714 Suomen kohtalo ratkaistiin keskellä talvea Isossakyrössä! Kieltämättä Ehrensvärd myöskin kuuluu niihin sen ajan auktoriteetteihin, joiden edustamien mieliteiden vaikutus oli epäedullinen silmälläpitäen valmistautumista ratkaisevaan taisteluun Suomesta. Olihan linnoitettujen

asemien vahvistama puolustus Ehrensvärdin käsityksen mukaan strategisen defensiivin ainoa muoto. Tästä huolimatta on ilmeistä, että Ehrensvärdin puolustussuunnitelman osittainenkin toteuttaminen tuli merkitsemään Suomen puolustusmahdollisuuksien huomattavaa vahvistumista. Paraskin maa-armeija oli avuton niin kauan kuin vihollinen saattoi nousta maihin kaikessa rauhassa missä tahansa selkäpuolella. Rannikon puolustusta silmälläpitäen Ehrensvärdin suunnitelma olikin täysin olosuhteita vastaava; Viapori ja rannikkolaivasto muodostivat Suomen puolustuksen ensimmäisen kulmakiven.

1800-luvun seitsemästä sotamarsalkasta on *Kurt von Stedingk*-illä ja *Juhana August Sandels*illa hyvä nimi Suomen sotahistoriassa. Stedingkhän johti varsin ansiokkaasti Savon prikaatia Kustaa III:n Venäjän sodassa, ja viimeisen Suomen sodan syttyessä hän toimi valppaana lähettiläänä Pietarissa. Sotamarsalkanarvonsa Stedingk kuitenkin sai vasta v. 1811, minkä jälkeen hän vielä joutui johtamaan sitä ruotsalaista armeijaa, joka otti vv. 1813—1814 osaa sotaan Napoleonin vastaan Pohjois-Saksassa. Sandels sai niinkään sotamarsalkanarvonsa vasta sen jälkeen kun Suomi oli erotettu Ruotsista, nim. v. 1824. Hänen Suomen sodan aikuisiin suuriin ansioihinsa liittyi tällöin toiminta Saksan-sotaretkellä vv. 1813—14 ja Norjan-sotaretkellä.

Sandels oli Ruotsin viimeinen sotamarsalkka, järjestyksessä 74:s — aloitettaessa v. 1621 korotetusta Herman Wrangelista, sotamarsalkanarvon ensimmäisestä pysyvästä haltijasta. *Ruotsi-Suomen* sotamarsalkkoja on 69, ja viimeinen heistä oli v. 1808 korotuksensa saanut *Wilhelm Mauritz Klingspor*, Suomen armeijan ylipäällikkö. Hän oli aikaisemmin toiminut pääasiassa hovimiehenä ja diplomaattina sekä Kustaa III:n Venäjän-sodan aikana ylisotakomissaarina, siis korkeimpana huoltopäällikkönä. Hänen ylipäälliköntoimintansa v. 1808 on, kuten tunnettua, Ruotsi-Suomen sotahistorian kurjimpia lukuja. Hänen Hämeenlinnassa maalisk. 5 p:nä tekemäänsä ensimmäistä päätöstä voitaneen kuitenkin pitää oikeana, ehkäpä ainoana oikeana koko hänen ylipäälliköntoimintansa aikana. Klingsporhan päätti tällöin aloittaa perääntymisen huolimatta siitä, että armeija oli taisteluun ryhtymisen kannalla. Todellisuudessa ei 7,200 miehen vahvuisella Suomen armeijalla olisi ollut mahdollisuuksia suoriutua onnellisesti taistelusta Hämeen-

linnan seuduilla 8,500 miehen vahvuisia venäläisiä voimia vastaan — Napoleonin sotiin osaaottaneet venäläiset joukothan olivat lisäksi kvalitatiivisesti toisella tasolla kuin kaikissa suhteissa rappeutunut Suomen armeija. Päätös on sitä ymmärrettävämpi kun otetaan huomioon, että Klingsporilla — samoinkuin muilla Suomen armeijan johtajilla — oli huomattavasti liioiteltu käsitys vihollisen vahvuudesta, ja että päätehtävänä oli kuninkaan antaman ohjeen mukaan »armeijan pelastaminen».

Voimasuhteet muuttuivat kuitenkin nopeasti Suomen armeijan eduksi, sillä venäläisten päävoimat tulivat sidotuiksi Etelä-Suomeen. 36 komppanian vahvuisen Suomen armeijan saapuessa Etelä-Pohjanmaalle ajoi kenraali Rajevskin 12 komppanian vahvuinen venäläinen osasto sitä takaa; eversti Kulneff, komennossaan 4 komppaniaa ja pieni ratsuväkiosasto yritti katkaista Suomen armeijan perääntymistien! Mitään kunnollista tiedustelua ei järjestetty; perääntymisen jatkuminen perustui siihen otaksumaun, että venäläiset olivat suunnattoman ylivoimaisia. Sitä, että huolto-vaikkeudet tekisivät mahdottomaksi Suomen armeijaan verraten huomattavasti ylivoimaisen vihollisarmeijan huoltamisen Pohjanmaalla, ei otettu huomioon. Klingspor ei kuitenkaan suinkaan ollut ainoa, joka piti venäläisiä jatkuvasti ylivoimaisina — useimmat armeijan korkeimmista johtajista olivat samalla kannalla. Esim. eversti Aminoff huomautti kirjeessään eversti Adlercreutzille, että »jos, kuten tähän asti, voimme häiriöittä suorittaa perääntymisen loppuun saakka, ansainnee se huomattavan sijan historiassa», ja Kaarle-herttua kirjoitti myöhemmin Klingsporille: »Suomen armeijan talvisotaretken historia on varsin merkityksellinen sota-historiassa ja teidän perääntymisenne mainio oppi kaikille sotilaille tulevaisuudessa» (!). Myöhemmän kriittillisen sotahistorian valossa nämä lausunnot näyttävät sisältävän veristä ironiaa, mutta ovat kuitenkin todellisuudessa epäilemättä täysin vakavassa mielessä esitetyt.

Kun Klingspor vihdoin Adlercreutzin painostuksesta antoi suostumuksensa taisteluun ryhtymiseen, saattoivat suomalaiset joukot musertavan ylivoimaisina lyödä vihollisensa Siikajoella ja Revonlahdella. Offensiivin ehtyessä venäläisten vahvuus oli 4,700 miestä ja 16 tykkiä; Suomen armeijan vahvuus oli samaan aikaan 12,000 miestä ja 62 tykkiä! Koko seuraavan kevään ja alkukesän

ajan voimasuhde pysyi suomalaisille yhtä edullisena Klingsporin käyttämättä sitä hyväkseen. Lapuan taistelussa saavutettu voittokin jäi strategiselta kannalta merkityksettömäksi. Mutta Klingsporista tehtiin sotamarsalkka!

Ne sotapäällikönteot, jotka 110 vuoden kuluttua kurjasta Suomen sodasta ohjasivat Suomen valkoisen armeijan voittoon, ovat sotahistoriamme suurimpia. Kun kenraali *Kaarle Kustaa Mannerheim* tammikuun 25 p:nä v. 1918 teki suuren päätöksensä aloittaa vapaussodan tammikuun 28 p:n vastaisena yönä, oli hänellä vielä verraten epäselvä kuva niin omista kuin vihollisenkin voimakeinoista. Suojeluskunnillahan oli yleensä aivan paikallinen luonne ja niiden sotilaallinen kehitys oli ollut mitä suurimmassa määrin epäyhdenmukainen. Punakaartien vahvuus voitiin arvioida 20,000 mieheksi, mutta niiden aseistustilanteesta ei ollut luotettavia tietoja. Venäläisten vahvuuksista ei myöskään ollut varmoja tietoja, lukuunottamatta Pohjois-Suomeen sijoitettuja joukko-osastoja. Ainoa varma lähtökohta oli se, että vihollinen tulisi ehdottomasti saamaan haltuunsa Etelä-Suomen. Mutta tapahtumien virran kiihtyminen ei toisaalta sallinut odottamista tilanteen selviämiseksi — kysymys oli ensi sijassa siitä, kumpi ehtisi temmata aloitteen käsiinsä. »Useinhan pienemmän voiman hyökkäys voi pelastaa tilanteen silmänräpäyksessä» ylipäällikkö oli kirjoittanut 24 p:nä hallitukselle, ja tehdessään 25 p:nä päätöksensä hän ryhtyi tätä ajatusta toteuttamaan.

Ylipäällikkö oli saanut ainoastaan epämääräisen suullisen valtuutuksen johtaa toimintaa »järjestyksen palauttamiseksi». Hänen täytyi näin ollen kansamme kohtalonhetkellä tehdä päätöksensä omalla vastuullaan — virallisia valtuuksia ja lähempiä ohjeita hän ei katsonut voivansa jäädä odottamaan. 27 p:nä saapunut sähkösanoma, mistä ylipäällikkö sai sen käsityksen, että hallitus tahtoi sotatoimien aloittamisen vielä lykättäväksi, ei vaikuttanut hänen tekemäänsä päätökseen. Tilanne oli mahdollisimman epäselvä, onnistumisen mahdollisuudet eivät näyttäneet suurilta, mutta odottaminen näytti varmasti johtavan turmioon.

Pohjoismaiden sotahistoria ei tunne rohkeampaa päätöstä eikä loistavampaa esimerkkiä yllätyksestä ja aloitteen tempaamisesta omiin käsiin! Tahtoisin verrata vapaussotamme alkamista erääseen

vanhan ajan tapahtumaan — vertaus saattanee tuntua uskalletulta, mutta oleellinen yhtäläisyys on huomattava — nimittäin Rooman kansalaissodan alkamiseen v. 48, jolloin Caesar vain yhden legioonan suuruisin voimin ylitti Rubiconin ja aloitti hyökkäyksen Pompeiuksen ja senaatin monin verroin vahvempia joukkoja vastaan. Vapaussodan alku tuo myöskin mieleen suuren preussilaiskuninkaan, Fredrikin, joka monesti toivottomilta näyttävissä tilanteissa turvautui yllätykseen ja strategiseen hyökkäykseen ja — onnistui.

Kun valkoinen tukialue oli saatu vallatuksi ja sen varmistus joten kuten järjestetyksi, oli ylipäällikön käytävä käsiksi jättiläis-tehtävään, armeijan ja muun sodankäyntiä varten tarvittavan organisaation luomiseen. Tässä yhteydessä ei ole tarpeellista puuttua lähemmin kaikkiin niihin vaikeuksiin, mitkä valkoista armeijaa pystytettäessä oli voitettava. Viitattakoon tässä vain siihen, kuinka ylipäällikkö vasta vähitellen sai arvo- ja käskyvaltansa ulottumaan valkoisen Suomen eri osissa oleviin hajanaisiin suojeluskuntajoukkoihin. Ylipäällikönvaltuuksilla ei sinänsä olisi ollut suurtakaan tehoa niissä olosuhteissa. Ratkaiseva merkitys oli suuren persoonallisuuden voimalla — se hankki ylipäällikölle lyhyessä ajassa epäsoitilaallisen talonpoikaisjoukon kunnioituksen ja luottamuksen.

Ylipäälliköltä vaadittiin suuressa määrin kärsivällisyyttä, tahdikkuutta ja kansan psykologian tuntemusta, mutta samalla tinkimätöntä kantaa ja lujaa tahtoa tärkeiden ratkaisujen ollessa kysymyksessä. Nimenomaan päällystökysymyksen järjestely asetti ylipäällikön monesti vaikeaan kokeeseen — upseeristohan oli sangen kirjavaa ja nimenomaan jääkärien sekä Venäjällä palvelleiden upseerien välinen ristiriita vakavanlaatuinen. Näidenkin arkaluontoisten kysymysten järjestelyssä ylipäällikkö osoitti suurenmoista taitoa ja kykyä sopeutua erikoisiin olosuhteisiin. Tässä suhteessa on kuvaava se selkkaus, mikä syntyi huhtikuun alussa sen johdosta, että kenraalimajuri Toll-Löfström nimitettiin itäarmeijan komentajaksi ja eversti Örnflykt-Tunzelmann von Adlerflug hänen esikuntapäälliköksi. Karjalan ryhmän keskuudessa nämä nimetykset aikaansaivat niin vakavanlaatuista tyytymättömyyttä, että hallitus katsoi olevan pakon puuttua asiaan ja kehotti ylipäällikköä ottamaan nimetykset uudelleen harkittaviksi. Jos ylipäällikkö olisi taipunut tämän painostuksen

johdosta, olisi hänen arvovaltansa luonnollisesti siitä kärsinyt sekä ylös- että alaspäin, mutta toiselta puolen oli Karjalan joukkojen tyytymättömyys saatava asetetuksi. Ylipäällikkö ratkaisi tämän pulmallisen kysymyksen ihailtavan diplomaattisesti ja samalla yksinkertaisesti: hän selitti ottavansa *itse* operaatioiden ylimmän johdon käsiinsä. Käytännössä kenraalimajuri Toll-Löfström joutui tietenkin täysin armeijankomentajan valtuuksin toimimaan operaatioiden johtajana, mutta ylipäällikön selitys sai kiihtyneet mielet rauhoittumaan.

Ylipäällikön toimintaa vaikeutti melkoisesti se juonittelu, mitä hänen selkensä takana harjoitettiin. Eräät kiihkoilijat pyrkivät joistakin epäoleellisista syistä suorastaan syöksemään kenraali Mannerheimin ylipäällikön paikalta — onneksi hallitus kuitenkin pysyi lujana. Sangen kiusalliselta täytyi ylipäälliköstä myöskin varmaankin tuntua kuunnella kaikkia niitä hyviä neuvoja, joita kaikenlaiset »asiantuntijat» olivat esittäneet senaatille ja jotka senaatti taasen toimitti edelleen ylipäällikölle. Sodanjohtoa ei myöskään suinkaan helpottanut se vastoin kenraali Mannerheimin tahtoa perustettu »ylipäällikön neuvottelukunta», minkä välityksellä kansan piti saada esittää toivomuksiaan. Neuvottelukuntaan kuului kieltämättä isänmaallisia ja tarmokkaita miehiä, mutta on luonnollista, ettei siitä kaikesta hyvästä tahdosta huolimatta ollut mitään todellista hyötyä, vaan sen sijaan lisävastusta jo ennestäänkin erinomaisen vaikeissa olosuhteissa toimivalle ylipäällikölle.

Ylipäällikkö joutui ottamaan kannan myöskin tärkeissä sotilaspoliittisissa kysymyksissä. Keskeisin näistä koski Saksan apua. Ylipäällikkö oli alusta alkaen vastustanut saksalaisten *joukkojen* lähettämistä Suomeen. Olisi aivan väärin luulla kenraali Mannerheimin kannan johtuneen siitä, että hän aikaisemmin Venäjän armeijassa palvelleena olisi tuntenut vastenmielisyyttä Saksaa ja saksalaisia kohtaan; hänen kannanottonsa ei johtunut ennakkoluuloista eikä tunnesyistä, vaan sen määräsi huolenpito isänmaan tulevaisuudesta. Saksalaisten joukkojen lähettäminen Suomeen oli ylipäällikön käsityksen mukaan ensiksikin sotilaallisesti tarpeeton. Hän oli varma siitä, että Suomen valkoinen armeija tulisi omin voimin suoriutumaan vihollisestaan. Moraaliselta ja kansanpsykologiselta kannalta katsoen taasen saksalaisilla apujoukoilla tulisi olemaan epäedullinen vaikutus: jos Suomi saisi

vapautensa ensi sijassa saksalaisten antamana lahjana, menettäisi kansa itseluottamuksensa. Suomalaisten oli omalla verellään ostettava vapautensa. Mutta poliittiselta kannalta katsoen saksalaisen avun pyytäminen näytti suorastaan vaaralliselta. Suomi saattoi tulla vedetyksi mukaan maailmansotaan Saksan aseenkantajana. Amerikkalaiset voimat lisääntyivät päivä päivältä länsirintamalla; ympärysvaltojen lopullinen voitto alkoi näyttää yhä ilmeisemmältä. Ylipäällikköä huolestutti suuresti Saksaan liittyvän Suomen asema ympärysvaltojen voittoon päättyneen sodan jälkeen. Sodan päättyessä keskusvaltojen voittoon näytti taasen ilmeiseltä, että Suomi jäisi täydellisesti riippuvaiseksi Saksasta. Suomen olisi pysyttävä suursodasta erossa. Ylipäällikkö oli alusta alkaen korostanut kaikin mahdollisin keinoin Suomen puolueettomuutta. Niinpä hän hankki hallitukselta luvan ostaa aseita myöskin ympärysvalloilta ja oli tätä varten asettunut yhteyteen Pietarissa toimivan ranskalaisen sotilaslähetystön päällikön kenraali Niesselin kanssa.

Hallitus, pyytäessään Saksaa lähettämään joukkojaan Suomeen, piti kuitenkin silmällä sodan mahdollisimman pikaista loppuunsaattamista taloudellisten ja inhimillisten arvojen pelastamiseksi. Kun Saksan hallituksen asiamies oli sitten maaliskuun 3 p:nä ilmoittanut hallituksen myöntyneen Suomen senaatin esittämään pyyntöön, aiheutti tämä tieto sen, että ylipäällikkö päätti aloittaa suunnittelemansa offensiivin Satakunnassa ja Pohjois-Hämeessä niin pian kuin suinkin mahdollista. Monen oli silloin vaikea käsittää ylipäällikön tarkoitusta — miksi uhrata omia voimia kun kerran saksalaiset olivat tulossa! Mutta ylipäällikkö tahtoi, että vapausodan ratkaiseva käänne aikaansaataisiin ennen saksalaisten maahantuloa; suomalaisten oli saavutettava omin voimin jokin suuri voitto, koska muuten »oli täysi syy pelätä, että yhteistoiminta valkoisen armeijan ja saksalaisten apujoukkojen välillä ei perustuisi molemminpuoliseen arvonantoon, ja tämä taas vaikuttaisi suomalaiselta näkökannalta katsoen epäedullisesti sodankäyntiin samoinkuin maamme asemaan sodan jälkeen».

Kun ylipäällikkö sitten ryhtyi toteuttamaan selväpiirteistä ja rohkeaa suunnitelmaansa punaisten n. s. pohjoisarmeijan tuhoamiseksi, saattoi koko yritys näyttää monesta liian uskalletulta, jopa suorastaan mahdottomaltakin. Itse asiassahan silloin puuttuivatkin kaikki ne edellytykset, joita yleensä pidetään välttämättö-

minä strategisen hyökkäyksen aloittamiselle ja suorittamiselle. Kuvaava on tässä suhteessa Satakunnan ryhmän komentajan ylipäällikölle maaliskuun 7 p:nä lähettämä kirjelmä, jossa mitä synkimmin värein kuvataan joukkojen kuntoa. Joukot eivät eversti Linderin käsityksen mukaan olleet lainkaan toimintakelpoisia — vaadittaisiin vielä melkoisesti järjestelyä ja harjoitusta; muussa tapauksessa »katastrofin vaara olisi heti uhkaamassa». Ylipäällikkö osoitti kuitenkin tuntevansa paremmin olosuhteet sekä omalla että vihollisen puolella pannessaan offensiivin käyntiin kaikista esitetystä epäilyksistä huolimatta. Eräs Tampereen offensiivin ulkomaalainen kuvaaja huomauttaa sattuvasti, että ylipäällikkö »hallitsi taidon vaatia mahdottomuuksia saavuttaakseen mahdollisuuksien rajoissa olevan, ja sytyttävällä tarmolla hän pakotti raskaan, puutteellisen ja liitoksissaan natisevan koneiston työskentelemään niinkuin hän tahtoi».

Ylipäällikkö joutui vaikeaan kokeeseen erityisesti offensiivin toisen vaiheen aikana, siis sen jälkeen kuin punaiset olivat paenneet Tampereen seuduille. Viestiyhteydet olivat huonot ja huoltovaikeudet erittäin suuret, johtuen pitkistä operaatiolinjoista ja vaatimattomista huoltomuodostelmista. Lukumääräisesti ylivoimaisen vihollisen lopullinen murtaminen näytti käytettävissä olevin voimin muodostuvan äärimmäisen vaikeaksi, ja lisäksi oli etelästä päin odotettavissa voimakkaita avustushyökkäyksiä. 21 p:nä Karjalan ryhmän komentaja ilmoitti tilanteen rintamaloikkollaan olevan erittäin uhkaavan. Vihollinen valmistautui ilmeisesti suureen hyökkäykseen, omat joukot olivat pahasti kuluneita ja ampumatarvikkeista vallitsi huutava puute. Mutta ylipäällikkö ei katsonut voivansa lähettää Karjalaan pyydettyä apua, ei edes ampumatarvikkeita, sillä kaikki liikenevät voimat oli käytettävä ratkaisun aikaansaamiseksi Hämeessä.

26 p:n iltana ylipäällikön oli tehtävä päätös vieläkin vaikeampien olosuhteiden vallitessa. Hän oli arvellut, että Tamperetta kohti samankeskeisesti hyökkäävät ryhmät voisivat yhtä mittaa keskeytyksittä tunkeutua kaupunkiin ja pakottaa sinne sulkeutuneet punaiset antautumaan. 26 p:n taistelut osoittivat kuitenkin, että kaupungin valtaus tulisikin muodostumaan vaikeammaksi kuin mitä oli otaksuttu. Ja samalla hetkellä Karjalan ryhmän komentaja ilmoitti, ettei hän katsonut enää voivansa vastata rinta-

masta, ellei hän saisi apuvoimia. Mutta ylipäällikön kannalta katsoen oli ennen kaikkea tärkeätä aikaansaada Tampereella nopeasti ratkaisu voimien irrottamiseksi muihin tehtäviin. Tätä varten oli osa asevelvollisia jääkärijoukkoja heitettävä Tampereen taisteluihin, vaikkakin aikomuksena oli ollut kouluttaa niitä edelleen ja säästää ne Karjalassa myöhemmin suoritettavaa offensiivisiä varten. Karjalaan lähetettiin vain yksi tykistöpatteri.

Ylipäällikön 26 p:n iltana tekemä päätös oli rohkea ja johdonmukainen. Hän oli syvästi vakuuttunut puolinaisen työn turmiollisuudesta. Vapaussodan taistelujen painopiste oli sillä hetkellä Tampereella; siellä tarvittavien voimien kustannuksella ei Karjalan ryhmän voimia voitu vahvistaa tappionvaarasta huolimatta.

Kahta päivää myöhemmin, 28 p:n iltana, ylipäällikkö joutui jälleen tekemään ratkaisun. Päivän kuluessa suurin tappioin suoritettu hyökkäys oli johtanut vain kaupungin vahvasti varustetun etumaaston valtaamiseen, ja vihollisen lopullinen nujertaminen näytti vaativan vielä suuria uhreja. Kun saksalaisten maihinnousu oli odotettavissa aivan lähiaikoina, otettiin päämajassa harkittavaksi hyökkäysten keskeyttäminen ja piiritysmenettelyyn turvautuminen. Täten olisi avautunut mahdollisuus ryhtyä viipymättä siirtämään päävoimia Karjalaan ratkaisevan offensiivin aloittamiseksi siellä. Ylipäällikkö hylkäsi kuitenkin tämän ajatuksen, koska sellaisessa tapauksessa olisi ollut toiselta puolen pakko sitoa melkoisia voimia piiritystehtäviin samoin kuin punaisten etelästä päin jo aloittamien avustushyökkäysten torjumiseen. Aktiivinen yhteistoiminta saksalaisten kanssa olisi myöskin täten vaikeutunut, ja vihdoinkin olisi Tampereen hyökkäyksen keskeyttämisen moraalinen vaikutus ollut erittäin epäedullinen. Työ ei saanut jäädä kesken — ylipäällikkö jännitti nyt kaikki valkoisen armeijan liikenevät voimat ratkaisun aikaansaamiseksi.

Suoraviivainen ja johdonmukainen on myöskin ylipäällikön huhtikuun alussa tekemä tärkeä päätös. Venäläiset oli voitettu ratkaisevasti Raudussa huhtikuun 5 p:nä, ja seuraavana päivänä oli punaisten pohjoisarmeija antautunut Tampereella. Nämä voitot antoivat valkoiselle armeijalle melkoisen operaativapauden, mitä vielä tehosti saksalaisten ilmestyminen punaisten selkäpuolelle. Ylipäälliköllä oli valittavanaan suurin purtein kaksi vaihtoehtoa. Alkuperäisen suunnitelman mukaan oli valkoisen armeijan ratkaise-

vat sotatoimet suoritettava Karjalan kannaksella ja Viipuria kohti punaisten Venäjälle johtavien yhteyksien katkaisemiseksi. Toisena mahdollisuutena esitettiin nyt Tampereen voiton välitön hyväksikäyttö ja hyökkäyksen jatkaminen suoraan Etelä-Suomeen, siellä olevien punaisten voimien nujertamiseksi yhteistoiminnassa saksalaisten kanssa. Mutta viimeksimainitussa tapauksessa olisi vihollisen perääntymistie jäänyt katkaisematta — punaiset olisivat voineet perinpohjaista hävitystä suorittaen välttää ratkaisun. Suurien punaisten voimien pelastautumisen Venäjälle saattoi taas odottaa johtavan pitkäaikaisiin rajataisteluihin ja ehkäpä virallisen Venäjän sotaanliittymiseen.

Ylipäällikkö piti epäroimattä künni alkuperäisestä suunnitelmastaan, ja päätökseksi tuli näin ollen päävoimien keskittäminen Karjalaan. Päämajassa oli myöskin pohdittu suurempien voimien lähettämistä Päijänteen ja Vesijärven itäpuolitse etelään päin katkaisemaan viholliselta tie Lahden luona. »On tunnusmerkillistä kenraali Mannerheimille», huomauttaa vapaussodan aikuisen yleisesikunnan sotatoimien jaoston päällikkö, joka joutui läheltä seuraamaan ylipäällikön toimintaa, »että kun keskustelussa tällainen ajatus herätettiin hän lyhyesti hylkäsi sen selittäen: *'Ei pidä koskaan ajaa kahta jänistä samalla kertaa.'* Kaikkien käytettävissä olevien voimien keskittäminen Karjalaan oli päätetty asia, ja päätös jäi voimaan.»

Vapaussodan loppuvaiheessakin olivat ylipäällikön tehtävät erinomaisen vaikeat, joskin vaikeudet nyt johtuivat osaksi toisista syistä kuin sodan alussa. Oli johdettava suurta saarrostoperaatiota punaista länsiarmeijaa vastaan, järjestettävä laajalla alueella toimivien valkoisen länsiarmeijan ja saksalaisten voimien yhteistoiminta, suunnattava operaatio Savosta käsin Kymenlaaksoon ja samalla aina tarpeen vaatiessa puututtava toimintaan Karjalan rintamalla sekä seurattava tarkoin tilanteen kehittymistä itärajalalla — venäläisten hyökkäyshän oli yhä otettava lukuun. Kenraali Mannerheim osoitti näitä ratkaisevia operaatioita johtaessaan suurelle sotapäällikölle ominaista tahdonlujutta, määrätietoisuutta ja taitoa, kruunaten siten loistavan toimintansa vapaussodan ylipäällikkönä.

Tämän kirjoituksen puitteissa on ollut pakko rajoittua vain viittaamaan muutamiin ylipäällikön toiminnan piirteisiin. Vapaus sodan johtajana saattoi onnistua vain kaikkein suurimmat mitat täyttävä sotapäällikkö. Niin organisaattorina kuin sotatoimien johtajanakin hänen oli hylättävä kaikki valmiit kaavat ja luotava uutta. Ylipäällikön terävään älyyn ja rohkeaan, lujaan luonteeseen liittyivät perinpohjaiset tiedot ja suuri sotakokemus sopu suhtaiseksi kokonaisuudeksi. Hän osasi taidon tunkeutua ihmis sielun kätköihin, hän tunsu Suomen kansan, sen voiman ja sen heikkoudet. Vain tällainen mies saattoi luoda valkoisen armeijan ja johtaa sen voittoon, ja kohota tekojensa voimalla maailmansota historian suurien johtajien tasalle.

Kenraali Kaarle Kustaa Mannerheimin nimittämistä sotamarsalkaksi vapaus sotamme päättymisen 15-vuotismuistojuhlien yhteydessä voidaan pitää pienenä konkreettisena todisteena siitä, että aikalaisillekin alkaa jo yleisemmin selvitä hänen historiallisten mittasuhteidensa suuruus. Suuremmalle johtajalle tätä arvoa tuskin on annettu Pohjoismaissa.
